OVER INDONESISCH BAMBOE-ORNAMENT.

Mot illustraties naar teekeningen van den schrijver.

DOOR J. A. LOEBER Jr.

Van het Indonesisch bamboe-ornament is de laatste jaren gaandeweg meer bekend geworden. Toen in 1903 mijn studie over de Timoreesche tibat's verscheen, kende men slechts een viertal centra van bamboe-ornament in Indië, zonderling genoeg ver van elkaar verwijderd, als toevallig weggeworpen in den grooten Indischen Archipel. Batak's, Dajak's, Timoreezen en Papoea's schenen de eenige kundige versierders van het bamboe-materiaal te zijn.

Een allerzonderlingst feit, want het ligt toch voor de hand, dat het aloude bamboe-materiaal, sinds honderden jaren in de inlandsche huishouding en samenleving voor de meest verschillende doeleinden gebruikt, in de eerste plaats ook voor versieringsveld in aanmerking moest komen! Aannemelijk was dat feit allerminst!

Doch onze musea boden geen meerdere gegevens! Hetgeen hier voor bezoekers *zichtbaar* opgesteld was, was of te klein in aantal of te onbeduidend in versiering om meerdere centra te durven vermoeden.

En deze lacune was te meer te betreuren, omdat juist de bamboe-versiering tot de merkwaardigste facta in onzen Archipel behoort!

Op deze bamboe-kokers heeft zich in den loop der eeuwen een eigen volkskunst gevormd, die stellig tot de oudste en origineelste mag gerekend worden. Bij weefsels en metaalwerk bijv., die ook handelswaarde hebben, kunnen juist door dat handelsverkeer vreemde invloeden hebben geïnfluenceerd en er behoeft slechts herinnerd te worden aan de rol, die de Voor-Indische tjinde in Indië op textiel gebied gespeeld heeft, als bewijs, dat die vrees ver van denkbeeldig is. En handelswaarde hebben die bamboekokers in 't geheel niet, 't zijn zelfs geen

voorwerpen van waarde en dank zij deze feiten, is het bamboe-ornament binnen de enge grenzen van den stam gebleven, heeft zijn oorspronkelijkheid behouden, een eigen type, dat buiten die stamgrenzen in dienzelfden vorm zelden terugkeert.

Edoch, het bamboe is een uiterst fragiel materiaal. De blijvende waarde is zeer gering en zelfs in onze verzamelingen is menige bamboe-koker tot spoedigen ondergang veroordeeld. Ook de invoer van Europeesche voorwerpen, van blikken kokertjes met spiegeltjes, is een element, dat deze aloude volkskunst ernstig bedreigt. En het zou zonde en jammer zijn, indien het grootste deel dezer merkwaardige sierkunst verdween, zonder voor volgende geslachten vastgelegd te zijn. Waarschuwend in deze is het feit, dat het nu reeds in Nederland onmogelijk is geworden, de oude, inheemsche volkskunst te bestudeeren; ook voor Indië dreigt dat gevaar!

En er is hier veel te verliezen! Bij de reeds genoemde ornament-centra is bijvoorbeeld onverwacht het prachtige Sasak'sche werk gekomen, dat in menig opzicht een ware verrassing was. Deze Sasak'sche weefspoelkokers waren reeds in 1907 van den heer H. FRÜHSTORFFER door het Rijks Ethnographisch Museum te Leiden aangekocht en twee jaar later gelukte het mij ze te zien te krijgen, een vijftal als plaat XI in mijn Bamboe-Bulletin, Koloniaal Museum N° 43, 1909, te publiceeren. Zeldzaam werk toonden deze kokers, prachtig gegraveerd ornament, naturalistisch van karakter, sterk afwijkend van het bamboe-ornament van elders. Dit op den voorgrond tredende plantaardig karakter wordt interessanter, omdat [het Dr. ELBERT uit Frankfort a/M. (zie «Die Sunda-Expedition». Bnd. I, 1911, blz. 49) gelukt is, in Lombok een aantal patroonnamen te verkrijgen. Wie had nu van de geringgeschatte Sasak's dergelijk hoogstaand werk verwacht?

Midden-Celebes, vooral Loewoe, is eveneens als nieuw centrum op de lijst gekomen. Daar bleek een even hoogstaande bamboe-kunst te bestaan, waarvan de bewijzen, dank zij de opmerkzaamheid onzer officieren en ingenieurs, in 1909 op de tentoonstelling te Soerabaja (zie Jasper, Verslag, 1909, blz. 52) te zien waren en spoedig ook naar Nederland kwamen, te laat echter om in het reeds genoemde Bamboe-Bulletin opgenomen te worden.

Hier eveneens een novum, het invoegen van de zwarte stekels

der aren-palm, welke donkere strookjes de ornamentvakjes scheiden. Even nieuw onder de Indische kokers is de bewerking der deksels. Bij de kleinere exemplaren is deze eenvoudig, niet verschillend van Timor bijv. Bij de grootere exemplaren echter is als bij enkele Batak'sche en Dajak'sche kokers het deksel om den hals van den koker geschoven en de boven- en achterzijde is afgesloten door een vulling uit wit hout, die interessant versierd is. Het witte hout is na het invoegen in den koker zwart geverfd en daarna met kerfsnede het bloemvormig ornament aangebracht, dat nu wit op zwart fond uitkomt. Bij enkele kokers zijn de schuin uitgesneden deelen bovendien rood geverfd.

Het fijn gegraveerde ornament is, afgezien van enkele kokers met cirkelmotieven (karbouwen oog) verdeeld in drie of meer horizontale banden, die elk een aantal rijk bewerkte vakjes afsluiten. Opmerkelijk is de volgende indeeling, naast een rijk versierd vakje komt steeds een, dat eenvoudig gevuld is. Het ornament zelf is geometrisch, zoo streng van karakter, als van elders nog niet bekend is. Allerlei samenstellingen, van de eenvoudigste af, zijn hier te vinden en door de zeer verzorgde uitvoering en de haarfijne, gekruiste arceering hebben deze simpele gegevens een zeer bijzondere bekoring gekregen. Vermeld worde nog, dat de driehoekige rand als afsluiting veel voorkomt zonder echter aan den grooteren toempal-vorm te herinneren.

Van deze hoog interessante kokergroep bracht het Jaarverslag van het Rotterdamsch Museum 1910 een goede afbeelding.

Naast Lombok en Celebes valt ook van Sumatra een aardige vondst te vermelden.

In Oct. 1910 ontving de bekende instelling «Bocatan» in Den Haag een aantal kokers toegezonden uit de Padang'sche Bovenlanden, aldus de uiterst geringe kennis omtrent Sumatra aanvullend.

Uit deze streek waren slechts de zeer algemeene kokers bekend met naturalistisch gevulde toempals, in mijn Bamboe-Bulletin op plaat X, fig. 43 afgebeeld. Zij geven, haast zonder uitzondering, hetzelfde ornament te zien en ook de schuine snede, waarmede diepere deelen zijn uitgesneden, geeft dit werk een bijzonder type.

Doch de nieuwe kokers verschillen geheel en al van deze groep! Men zou ze moeilijk herkend hebben als afkomstig uit de Padang'sche Bovenlanden.

Het bamboe-materiaal trekt allereerst de aandacht. Dit is voor kokers bizonder dik, circa 6 mM.; de huid is grof en vuil groenig-geel van kleur. Bij alle kokers is dit het geval; ook de grootte, $8\frac{1}{2}$ cM. in doorsnee is vrijwel dezelfde.

Boven en onder zijn de kokers met een vulling van djati-hout afgesloten; de bovenste, voorzien van een touwtje, vormt het deksel. Dit is bewerkt in het profiel, dat fig. *a* te zien geeft en enkele kokerdeksels zijn versierd met het ingesneden ornament van fig. *b*.

Het snijwerk is vrij zorgvuldig en à la Timor met zwarte was ingewreven. Het ornament, hoewel op deze 8 kokers verschillend ingedeeld, in horizontale banden (fig. *c*) of met geheele vulling (fig. *d*) bestaat steeds uit hetzelfde motief, een ietwat naturalistische spiraalvorming, in groote, ruitvormige deelen saamgevat, en het driekantige randje komt steeds als afsluiting voor.

De arceering is in deze randjes en in enkele cirkeltjes gekruist, in de andere fonddeelen gestreept. Doch de richting dier vulling is overal verschillend en herinnert eenigszins aan den Batak-koker (ook in ornament), afgebeeld op plaat VIII, fig. 36 van mijn Bamboe-Bulletin, eveneens aan de typische arceering die op de kokers van Midden-Borneo dikwijls te vinden is; alleen is het fond op deze kokers haast willekeurig in richting doorstreept, terwijl op deze Padang'sche kokers elke fonddeel in dezelfde richting gearceerd is.

Wat nog eigenaardiger is, is, dat dit ornament in karakter zoo sterk herinnert aan de bamboe-kokers uit West-Borneo. De koker uit West-Borneo als fig. *e* afgebeeld toont in de vertikale banden een soortgelijk ornament, dat in de bovenste, horizontale band uitvoeriger bewerkt is.

Een dito koker, als fig. *f* afgebeeld, is met een dergelijk spiraalmotief versierd.

Ook de kokers uit West-Borneo op plaat XVII fig. 75 en 76 van mijn Bamboe-Bulletin prijken met verwante variaties.

Slechts de saamgesloten middenband van onze Padang-kokers komt niet meer voor.

Dit ornament uit de Padang'sche Bovenlanden, in de Bataklanden en in West-Borneo terugkeerend, is vooral interessant voor de kennis van het bamboe-werk van Borneo. Het zuiver-Dajaksche werk uit de binnenlanden verschilt in karakter in hooge mate met dat der kuststreken. Bij het laatste worden

vooral plantaardige motieven met voorliefde gebruikt, terwijl het Dajak'sche meer aan motieven uit de dierenwereld de voorkeur geeft. Ook is dit laatste veel strenger in opvatting, meer gestileerd, in uitvoering en ornament hooger staande.

Vanzelf wordt men herinnerd aan het verschil tusschen Maleische en Dajak'sche weefsels op Borneo en geneigd de kokers uit West-Borneo, die in grootten getale in de Verzameling der Voormalige Indische Instelling te Delft voorkomen, als *Maleische* te kenschetsen.

Elberfeld.

Verklaring der afbeeldingen.

Fig. *a*. Profiel der deksels van de kokers sub *c* en *d*.

Fig. *b*. Ornament als dekselversiering gebruikt, van den koker sub *c*.

Fig. *c* en *d*. Kokerornament uit de Padang'sche Bovenlanden naar ex. in het bezit van den schrijver.

Fig. *e*. Kokerornament uit West-Borneo. Naar een koker in de Verz. der Voorm. Ind. Instelling, Delft, N° 3218.

Fig. *f*. Idem naar een West-Borneo-koker in het Ethnogr. Museum te Dresden, N° 1710.

Alles op natuurlijke grootte.

fig. a.

fig. b.

fig. d.

fig. e. Downloaded from Brill.com04/26/2023 01:41:53AM
via free access

fig. c.

fig. f.